

Сучасні виклики та перспективи розвитку міського туризму в Україні у повоєнний період

<https://doi.org/10.17721/2786-4561.2024.4.special-13/19>

Олішевська Ю.А.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна,
yuliaolishevaska@knu.ua

Анотація. Стаття призначена визначенню особливостей функціонування міського туризму та основних викликів, зумовлених повномасштабною війною в Україні. Актуальність дослідження зумовлена необхідністю розуміння основних трансформаційних перетворень туризму в Україні під час війни та у повоєнний період. Мета дослідження полягає в аналізі перспектив розвитку міського туризму та основних викликів, зумовлених воєнними діями на території України. Головний акцент під час дослідження зроблено на викликах, що виникли перед міським туризмом в Україні під час війни та будуть актуальними у повоєнний період. Не дивлячись на складну ситуацію в країні встановлено, що міський туризм продовжує функціонувати у відносно безпечних містах. Основні виклики сьогодення зумовлені необхідністю посилення безпеки туристів. У зв'язку з цим зростає необхідність трансформації туристичної пропозиції, посилення використання інтернет технологій у туристичній сфері.

Ключові слова: міський туризм, туристичні атракції, повоєнний період, туристична пропозиція.

Current challenges and prospects for the development of urban tourism in Ukraine in the post-war period

Olishevaska Yu.

Taras Shevchenko National University, Kyiv, Ukraine, yuliaolishevaska@knu.ua

Abstract. The article is aimed at identifying the peculiarities of urban tourism functioning and the main challenges caused by the full-scale war in Ukraine. The relevance of the study is stipulated by the need to understand the main transformational changes in tourism in Ukraine during the war and in the post-war period. The purpose of the study is to analyse the prospects for the development of urban tourism and the main challenges caused by military operations in Ukraine. In order to achieve this goal, we will focus on two key tasks: analyzing the problems caused by Russia's military aggression against Ukraine and identifying the main challenges faced by urban tourism in Ukraine, both during the war and in the post-war period. Despite the difficult situation in the country, it has been established that urban tourism continues to function in relatively safe cities. In addition to rather small domestic tourism, "non-traditional" inbound tourism has begun to develop in the form of visits by delegations of representatives of governments, international organisations, NGOs, volunteers, and military journalists. The study found that the main challenges of today are due to the need to strengthen security measures, take into account the availability of bomb shelters and shelters when visiting cities, and organize excursions. In this regard, there is a growing need to find ways to transform the tourist offer, increase the use of Internet technologies in the tourism sector and develop

new approaches to promoting the tourist offer of urban tourism. One of the key tasks today and in the future is to develop adaptive and inclusive tourism in Ukrainian cities.

Key words: urban tourism, tourist attractions, post-war period, tourist offer.

Вступ. Після повномасштабного вторгнення рф на територію України 24 лютого 2022 р. процес розвитку туристичної сфери фактично зупинився. Натомість інтенсивно розвинулись міграційні процеси, значна частина населення стала вимушеними військовими мігрантами до інших країн та значно збільшилася кількість внутрішньо переміщених осіб. Однак після кількох місяців поступово почали відмічати зацікавленість населення внутрішніми подорожами до більш безпечних західних регіонів країни. Як зазначено у дослідженні Державного агентства розвитку туризму ДАРТ. Станом на 2023 року відмічалось зростання індивідуальних туристів, які пересуваються залізницею та автотранспортом. Найбільшою перешкодою для подорожей та туризму вважається безпека. Піші прогулянки і дослідження міського середовища стало домінуючим видом відпочинку українців в умовах воєнного стану в Україні (ДАРТ, 2023). Крім того сформувалося досить не типове «туристичне» відвідування України представниками дипломатичних місій, міжнародних та громадських організацій, волонтерів та журналістів.

Протягом останнього десятиліття спостерігається підвищений інтерес до України, української культури та пізнання нашої держави зі сторони світової громадськості, а особливо після вторгнення рф у лютому 2022 року. Події на Україні почали цікавити багатьох людей з різних країн. Подібна зацікавленість до місць конфліктів завжди виникає (Barwińska, 2018). Здебільшого у науковій літературі формування попиту на відвідування місць трагедій, військових дій називають темним або військовим туризмом (Barwińska, 2018 та ін.), рідше – історико-військовим туризмом (Kowalczyk, 2009).

Важливо відповідально поставитися до відновлення туристичної сфери в Україні у повоєнний період щоб не обмежувати туристичні пропозиції міст, а навпаки розширити їх та зробити більш доступними для різних категорій споживачів.

Стосовно міського туризму варто свідомо ставитися до того, що у містах тип атракцій є надзвичайно різноманітний та визначається особливостями кожного міста. Однак для великих міст та метрополій завдяки їх поліфункціональності та значному туристичному потенціалу можливе поєднання багатьох туристичних пропозицій та напрямів. Залежно від запропонованих пам'яток у містах (Sitek, 2011) пропонує виділяти наступні міста: історичні (пам'ятники, музеї, театри, кінотеатри, концерти); культурні (музеї, театри, кінотеатри, концерти); розважальні (театри, кінотеатри, концерти, нічні клуби, ресторани та кафе); сервісно-ділові (включає усі види туристичних атракцій); паломницькі (святині або інші релігійні об'єкти); санаторно-курортні; освітні (різні заклади освіти). Туристичний потенціал міст України є вагомим підґрунтям для того щоб вже зараз готуватися до трансформації туристичної сфери України в цілому та міського туризму зокрема.

Основна мета дослідження - аналіз перспектив розвитку міського туризму та основних викликів зумовлених воєнними діями на території України.

Об'єктом дослідження є міський туризм в Україні. Предметом дослідження є визначення викликів, зумовлених воєнними діями, що обмежують розвиток міського туризму та шляхів його відродження у повоєнний період.

Воєнний стан передбачає істотні територіальні та часові обмеження, зумовлює акцент на рівень безпеки того чи іншого міста, його доступності за умов врахування безпекових норм. Однак навіть у такій скрутній ситуації міський туризм продовжує бути частиною життя українців. Попереду новий туристичний сезон і постає завдання врахування сучасних реалій для підтримки та розвитку туристичної сфери в українських містах.

Важливим завданням є розширення та оновлення туристичної пропозиції.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. В сучасній науковій літературі існує значна кількість публікацій щодо особливостей розвитку сфери туризму та гостинності в Україні в умовах сучасних викликів, опубліковані кілька збірників матеріалів конференцій, зокрема Туризм в Україні: виклики та відновлення (2023), питання повоєнного туризму в Україні частково окреслено в роботах (Zarubina, Sira, Demchuk, 2022; Roik, Nedzvetska, 2022; Nestoryshen, Stelmakh, Marchuk, 2023) та ін. Однак не достатньо уваги приділено саме аналізу міського туризму та його подальшого розвитку у повоєнний період, що підкреслює актуальність проведеного дослідження.

Поняття міського туризму (урботуризму) було запропоноване Всесвітньою організацією туризму (UNWTO), що окреслює його як «вид туристичної діяльності, який відбувається в міському просторі з притаманними йому атрибутами, що характеризуються несільськогосподарською економікою, такою як адміністрація, виробництво, торгівля та послуги, а також тим, що вони є вузловими пунктами транспортних сполучень. Міські дестинації пропонують широкий і неоднорідний спектр культурних, архітектурних, технологічних, соціальних і природних вражень та продуктів для відпочинку і бізнесу».

Одним із сучасних викликів організації міського туризму є налагодження комунікації із потенційними споживачами послуг, шляхом розвитку та залучення онлайн комунікації, соціальних мереж, різноманітних додатків, створення порталів та інше.

Важливим завданням залишається розвиток міст як стійких, безпечних, інклюзивних та комфортних осередків життєдіяльності та відпочинку.

Ключовими напрямками є адаптивний та інклюзивний туризм. Реалізація потенціалу міського туризму як одного із інструментів сталого розвитку міст вимагає консолідації зусиль та багаторівневої співпраці між зацікавленими сторонами: громадою міст – адміністрацією – приватним сектором – туристичними підприємствами – представниками виробників супутніх товарів та послуг.

Матеріали та методи дослідження. В процесі дослідження використовувалися загальнонаукові методи дослідження, зокрема аналіз відкритих джерел стосовно предмету дослідження Державного агентства з розвитку туризму України. Методи синтезу інформації та узагальнення стали ключовими в процесі визначення сучасних викликів, які повстали перед міським туризмом та туристичною сферою в Україні.

Вихідними матеріалами стали статистичні звіти ДАРТ та наукові публікації з теми дослідження як вітчизняних так і зарубіжних авторів.

Результати та їх аналіз. Традиційний підхід до аналізу міського туризму базується на дослідженні туристичного потенціалу конкретного міста та туристичної інфраструктури. Зокрема привабливість певного населеного пункту аналізують за потенціалом архітектурного різноманіття, наявністю груп історичної архітектури (історичних кварталів), культурних об'єктів (музеї, галереї, театри, історичні та релігійні споруди), пам'яток монументального та ландшафтного мистецтва, арт об'єкти та ін. Здатність міст приваблювати туристів сьогодні визначається дуже широким спектром елементів, до яких також належать розвиток міжнародної співпраці у сфері бізнесу, освіти та наукових досліджень. Супровід ділових зустрічей, офіційних поїздок делегацій з різних країн, а також організація зустрічей у формі конференцій, конгресів, ярмарків уже потрохи відновлюється в Україні. І стане потужним поштовхом для розвитку бізнес туризму та пізнавального туризму у післявоєнний період. Одним із перспективних напрямів є залучення академічних центрів та ЗВО до відновлення міського туризму, пов'язаного з використанням потенціалу професійної академічної мобільності співробітників і студентів.

Звичайно важливими складовими міського туризму залишається залученість відкритих публічних місць населених пунктів, що слугують місцем зустрічі як місцевих мешканців так і мешканців з туристами. Актуальним питанням у повоєнний період буде питання взаємозв'язку між збереженими та відновленими формами матеріальної спадщини, а також формування та

«вписання» до міського ландшафту місць пам'яті, місць слави та незламності українців. Нового переосмислення потребуватимуть історичні наративи, що відображають збережені пам'ятки історико-культурної та архітектурної спадщини міст, а також ті із них, що зазнали часткового руйнування чи знищення на значній території України.

Музеїфікація місць-«свідків воєнних злочинів» досить делікатна та складна справа і потребує громадського обговорення, однак точно не може залишитися поза увагою працівників сфери туризму. Одне із ключових завдань є розробка стратегії щодо визначення місць пам'яті та вирішення питання із подальшою долею житлових будинків та інших об'єктів цивільної інфраструктури щодо їх відновлення або ж часткової консервації у стані, який відображає «жахи війни». Такий досвід є у містах балканських країн, де поряд із відновленими мікрорайонами міст, що постраждали є будівлі, які не були реконструйовані або ж повністю відновлені. Це питання потребує часу та виважених рішень і точно не повинно прийматися поспіхом.

Як один із варіантів є створення меморіальних дошок та облаштування скверів пам'яті. Варто звернутися до досвіду країн, які пережили військові конфлікти, однак важливо не втратити свою історичну та культурну ідентичність, врахувати думки місцевих громад, які пережили воєнні дії, окупацію. Це делікатне питання є одним із головних викликів сьогодення та буде особливо актуальне у процесі повоєнного відновлення територій десятків міст України. Так, зокрема важливим елементом сучасного Києва є місця пов'язані із важким шляхом виборювання незалежності, що викликало за останні 30 років 3 революції, які розгорталися в серці країни – столиці.

Корисним може бути досвід Польщі, щодо включення до структури міста Варшави місць пам'яті (див рис 1.) Такий підхід дозволяє підтримувати не лише увагу суспільства, але й впливати на формування розуміння історичних подій молодим поколінням варшав'ян, а також доносити важливі послони до численних відвідувачів міста.

Рис. 1. Фото місць пам'яті у м. Варшава (фото автора Ю. Олішевська)

Оновлення експозицій краєзнавчих музеїв є також дуже важливим для формування свідомих громадян та підтримки пам'яті поколінь. Історичні міста та містечка України за останні 10 років поповнилися новими важливими назвами населених пунктів, як місць

незламності української волі та боротьби у новітній історії нашої держави. Нового сенсу набуває важливість зв'язку між унікальними композиціями історичних пам'яток різних періодів та сучасними урбаністичними характеристиками, які підкреслюють унікальний соціокультурний контекст кожного населеного пункту. Соціальний попит на історико-культурну спадщину зазнає змін і буде вимагати трансформації в подальшому. Завдання буде полягати не лише у збереженні чи відтворенні історичних ресурсів міст, але також і створенні/облаштуванні місць пам'яті. Нового переосмислення вимагатиме звичне до воєнних часів поняття «історичні міста», «історико-культурні ресурси», «туристичні ресурси міст». Уже сьогодні починають створюватися нові символи міст відображені в об'єктах вуличного мистецтва. По-новому сприймаються патріотичні мурали та графіті, виникають нові арт об'єкти, зокрема міні символи в місті Києві. Протягом 2022 та 2023 років та кількох місяців 2024 року виникли нові мініскульптури проєкту «Шукай», організованого Бевзенко Юлією. На увагу заслуговують нові скульптурки символи «Літера Ї», «Паляниця», «Привид Києва» та «Герой». На нашу думку переосмислення символів національної ідентичності, їх лаконічне вписування до міського ландшафту дозволить урізноманітнити туристичну пропозицію і водночас закарбувати ці символи для наступних поколінь. Одним із нових символів незламності українських воїнів став «Привід Києва». Зображення мініскульптури «Привид Києва» було відкрито у червні 2022 р. на вул. Богдана Хмельницького, 56-А у Києві. Скульптурка «Літера Ї» є відображенням української ідентичності та має символічне значення, оскільки без цієї літери неможливо використати слово Україна та Київ, а також багато інших українських слів. Скульптурка розміщена на вході до корпусу Навчально-наукового інституту філології КНУ імені Тараса Шевченка. Для виготовлення елементів скульптурки було використано скляні уламки вітражів КНУ, що постраждали в результаті ракетного обстрілу кампусу КНУ 31 грудня 2022 року. У 2022 році по новому почали сприймати слово паляниця. Цей факт також відображений у міні скульптурці паляниця, яка одночасно поєднує в собі гостинність українців та кодове слово, яке допомагало відрізнити окупантів у лютому-березні 2022 року. Скульптурка була встановлена на вул. Набережно-Хрещатинська 1 (на стіні готелю Fairmont Grand Hotel Kyiv) (див. <https://yuliabevzenko.com/shukai>).

Зрозуміло що питання забезпечення безпеки під час відвідування населених пунктів України стане одним із ключових завдань повоєнного періоду. В різних регіонах масштаби потреб стосовно забезпечення належного рівня безпеки населення та туристів значно відрізняються, й зумовлені не лише необхідністю облаштування бомбосховищ та врахування їх доступності під час відвідування окремих місцевостей, але й розмінування та розчищення території, відновлення інфраструктури та ін. Однак разом з цим вже зараз можна окреслити кілька перспективних завдань щодо розвитку міського туризму в найближчому майбутньому:

- підвищення рівня безпеки місць розміщення,
- розширення використання інтернет технологій у сфері туризму,
- розробка туристичних пропозицій з використанням можливостей віртуального туризму,
- промоція туристичних маршрутів з використанням онлайн комунікації,
- розробка програми створення місць пам'яті та символів незламності українських воїнів,
- організація культурних подій та заходів у містах та регіонах, де не ведуться активні бойові дії.

Висновки. Війна в Україні не має аналогії в сучасній історії, тому досить важко провести коректне порівняння досвіду країн, що пережили воєнні конфлікти та змогли відродити туризм. Однак, сподіваємося, що невідкладна підготовка до відродження туристичної сфери та вивчення кращих світових практик й досвіду таких країн як Ізраїль, Хорватія, Боснія та Герцеговина, Кіпр, Грузія та інших дозволить відродити туризм в Україні. Маємо всі

можливості для того, щоб після завершення війни вийти на якісно новий рівень надання послуг міського туризму в Україні.

References

- Barwicka K., (2018). Veer Yatra jako przykład działalności turystycznej umożliwiającej realizację turystyki militarnej w Indiach. [Veer Yatra as an example of tourism activities enabling military tourism in India] *Turystyka Kulturowa*. AWF Wrocław. (1), 47-61. (in Polish)
- DART. Zvidky ukraintsi berut natkhnennia na podorozhi pid chas viiny. Rezultaty onlain-opytuvannia. [DART. Where Ukrainians get inspiration for travelling during the war. Results of an online survey]. Retrieved from <https://www.tourism.gov.ua/blog/zvidki-ukrayinci-berut-natnennya-na-podorozhi-pid-chas-viyni>
- Kowalczyk A., (2009). Turystyka historyczno-militarna [Historical-military tourism] w: K. Buczkowska i A. Mikos von Rohrscheidt (red.), *Współczesne formy turystyki kulturowej*, WAWF, Poznań, s. 286-312. (in Polish)
- Love project Shukai. Kyiv symbols in the form of bronze mini-sculptures. Retrieved from <https://yuliabevzenko.com/shukai>
- Nestoryshen I., Ctelmakh Yu., Marchuk D. (2023). Suchasni trendy transformatsii popytu na rynku turystychnykh posluh Ukraini. [Current trends of transformation of demand on the market of tourist services in Ukraine] *Development Service Industry Management*, (2), 42–47. Retrieved from [https://doi.org/10.31891/dsim-2023-2\(5\)](https://doi.org/10.31891/dsim-2023-2(5)) (in Ukrainian)
- Roik O.R., Nedzvetska O.V. (2022). Shliakhy rozvytku turystychnoi sfery Ukrainy u voiennyi period. [Ways of development of the tourist sphere of Ukraine in the war period]. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu*, 11-15. Retrieved from DOI: 10.32999/ksu2307-8030/2022-46-2 (in Ukrainian)
- Sitek M, (2011). Turystyka miejska, w: *Bezpieczeństwo dużych i średnich aglomeracji z perspektywy europejskiej* [Urban tourism, in: Safety of large and medium Agglomerations from the european perspective] / (red) Lisiecki M, Sitek B. – Józefów, s. 61-81. (in Polish).
- Urban Tourism. UNWTO. Retrieved from <https://www.unwto.org/urban-tourism>
- Zarubina A.V., Sira E.O., Demchuk L.I. (2022). Osoblyvosti turyzmu v umovakh voiennoho stanu. [Peculiarities of tourism in a state of war] *Ekonomika ta suspilstvo*. (41). Retrieved from <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-41-14> (in Ukrainian)